

Tutvustame lugejale Peterburis õppinud ja muusikuna Peterburi Jaani kirikus tegutsenud Rudolf Tobiast, kelle sünnist möödub tänavu 150 aastat. Feliks Unduski küsimustele vastab Jüri Trei, kes Jaani kiriku taastajana on aastaid tegelenud ka Rudolf Tobiase ning veel mitme kuulsa hiidlase mälestuse jäädvustamisega.

Jüri, sa oled isa poolt Läänemaa ja ema poolt Hiiumaa poiss. Elu on sind erineval moel kokku viinud mitmete tuntud hiidlastega. Hiidlasi pole kunagi palju olnud, kuid suuri andeid, mis Eesti kultuuriloos tähendust omanud, on siiski piisavalt jagunud.

Mul on selles suhtes tõesti elus vedanud, et olen tänu oma tööle diplomaadi ja kultuuriiristuste korraldajana kohtunud paljude huvitavate inimestega või siis aidanud uurida ja tutvustada eestlaste, sealhulgas ka hiidlastest suurmeeste tegemisi. Kui diplomaat ja Eesti Vabariigi järjepidevuse hoidja Ernst Jaakson, kes oli Eesti välis teenituses kokku 79 aastat, tuli USAst Eestisse oma 90. sünnipäeva tähistama, palusid president Meri ja välisminister mul kokku panna tema külalustega seotud programmi ja täpse ajakava ning ühtlasi teda siin ka saata. Käisime Tartu Ülikoolis, kus ta kunagi õppis, samuti Riias, kus ta oma diplomaadikarjääri alustas, Pärnus ning Hiiumaal, tema vanemate sünnisaarel. Hiljem oli see mulle suureks abiks Eesti diplomaatia ajalugu tutvustavate trükiste ettevalmistamisel ja Ernst Jaaksoni 100. sünniaastapäeva tähistamise kava kokkupanemisel ning tähistamisel nii Hiiumaal kui ka Tallinnas.

Teise kuulsa hiidlase Peeter Jürgensoni tegemised on seotud Moskva ja Peterburiga. Eesti konsulina oli mul võimalus aidata kaasa akadeemik S. Belovi raamatu väljaandmise ning tutvustamisega seotud tegemistes, kus räägitakse Venemaa suurimast noodikirjastajast Peeter Jürgensonist. Tema teeneks peetakse Pjotr Tšaikovski ande avastamist ja tema loomingu levitamist maailmas. Rohkem kui 57 aasta jooksul avaldas ta nii Lääne kui Vene heliloojate loomingut. Ainult erinevate Vene heliloojate teoseid andis kirjastus välja üle 500. Programmi „Eestlased Peterburis“ raames korraldasime kontserte ja näitusi, nende seas ka P. Jürgensoni kirjastatud trükistest. Korraldasime ka akadeemik Belo-

vi raamatu esitluse, kus on juttu Peeter Jürgensoni ja Peeter Tšaikovski sidemetest, samuti meenutatakse Peeter Jürgensoni vanemaid – meremehest isa Hansu ja ema Aeti, kes olid pärit Hiiumaalt.

Kolmas tuntud hiidlane, kellest on põhjust pikemalt rääkida on Rudolf Tobias.

Peterburi Konservatooriumis on õppinud paljud Eesti tuntud heliloojad. Mille poolt oli Tobias eriline?

Mis loomingusse puutub, siis kirjutas ta esimesed instrumentaalsed helitööd, sealhulgas ka Eesti muusikas esimese sümfoonilise avamängu Julius Caesar (1896). Aga kõige olulisem on 1907. a. valminud esimene Ees-

ti oratoorium „Joonase lähetamine“. Idee kirjutada suurem piiblaineline helitöö tekkis Tobiasel juba eelmise sajandi algul Peterburis töötades koos selliste meie suurkujudega nagu Hurt, Kallas jpt. Pärast 1906. a. üht kontserti Tartus kirjutas tuntud balti-saksa muusikakriitik Carl Hunnius Tobiase kohta: „Kui temale õnnetäht naeratab, siis võiks temast kõige tähtsam Eesti kirikuhelitööde looja tõusta, kes ka väljaspool oma rahva piirisid oma leupidamist peaks võitma.“ Saksamaale jõudes töötas helilooja pingsalt oratooriumi kallal, hakates otsima võimalusi selle ettekandmiseks. Katkendeid oratooriumist dirigeeris Tobias nii „Estonia“ teatrimaja avamisel 1913. a. kui ka oma autorikontserdil Berliinis 1914. a. jaanuaris. Ta püüdis oma teost tutvustada mitmetele Saksa dirigentidele, aga need nõudsid niivõrd suurt honorari, mida autoril polnud võimalik maksta. Seetõttu otsustas autor ise dirigendipuldi asuda. Palgata õnnestus vaid väikesekoosseisuline orkester ja koor. Tänu kõikidele asjaoludele, millistest vähemtähtis polnud ka Tobiase ebapiisav dirigeerimisoskus, esiettekanne Leipzgis Andrease kirikus 26. novembril 1909. a. ebaõnnestus. Ometi jäi „Joonase lähetamine“ kohalikele muusikateadlastele silma ja kolm aastat hiljem kutsuti Tobias Berliini Kuningliku Muusikaülikooli ajutiseks õppejõuks. Nee-me Järvi hinnangul on aga tegu maailmatasemel teosega: „Mahleri VIII Sümfoonia ja Tobiase „Joonase lähetamine“ – ehk ongi need kaks suuremat teost, mis maailmas kunagi on kirjutatud. Nii et praegu on mu meel päris hea ja rahulik. Seda enam, et nüüd on see teos ka heliplaadistatud...“ (intervjuust Neeme Järvi, Õhtuleht 3.07.1995).

Rudolf Tobias ja tema kujundamise lugu.

See juhtus 1992. aasta kevadel, kui töötasin EV kultuuriministeriumis muusika- ja teatriosakonna juhatajana ja saime helilooja omastelt USAst teada, et Berliini Wilmersdorfi kalmistul läheb Tobiase haud liivideerimisele. Suvel hauda avada ei oleks saanud ja sügisel pidi sel kohal olema juba muruplats või uus matmispaik. Saime aru, et

Tallinna Ülikooli Akadeemilise Raamatukogu fuajees on avatud Rudolf Tobiase 150. sünniaastapäeva puhul näitus. Näitus räägib suurmehe elust ja tööst, oratoorium „Joonase lähetamine“ saamisloost ja helilooja kojujõudmisest. Nagu varasemadki näitused, valmisid nii „Valter Ojakäär 100“ kui „Rudolf Tobiasele mõeldes“ koostöös Eesti Muusikakultuuri Jäädvustamise Fondi ja Tallinna Ülikooli Akadeemilise Raamatukoguga.

Algas lk 2

tuleb kiiresti tegutseda. Ajad olid mõnevõrra segased, sest toimus Saksamaa ühinemine, Eestis oli 20. juunil tulemas rahareform, Saksamaaga sai telefonitsi ühendust vaid öösiti ja ka hea õne korral.

Palusin Kullamaa koguduselt ametlikku kirja, et sealsele kalmistule on maetud Tobiase vanemad ja et helilooja põrm soovitakse matta nende ühisele hauaplatsile. Helilooja isa, kellelt Rudolf sai esimese muusikaõpetuse, oli olnud nii Hiiumaal Käina kui ka Läänemaal Kullamaa koguduse kõster. Saime ühenduse Tobiase tütre Helen Tobias-Duesbergiga, kes sõitis Ameerikast Saksamaale übermatmist korraldama. Juba eakas, 1919. a. sündinud Helen aga kukkus õnnetult ja ta viidi koju USAsse. See info jõudis meieni omakorda hilinemisega.

Meil oli hädasti vaja inimest, kes aitaks koos Eesti suursaadkonnaga Saksamaal asju kohapeal korraldada. Siin tuli appi meie teine heliloojast suurmees Arvo Pärt, kes toona Berliinis koos abikaasaga elas. Sain nendega telefonis kontakti vaid öösiti. Pärdid olid väga mõistvad ja abivalmid. Et valuutaga oli riigil kitsas, õigemini seda polnud meil kuskilt võtta, nõustusid nad väljakaevamise kulud enda kanda võtma. Leppisin Aeroflotiga kokku põrmu Eestisse toimetamise üksikasjades ja selle eest saime tasuda veel rublades.

Berliini kalmistul oli Tobiase hauale, tema kunagiste Saksa kolleegide ja õpilaste korjanduse abil pandud hauakivi koos suure

kivist ristiga. Kuidas see Eestise tuua? Õnneks andis Vanemuse teater samal ajal Berliini külje all külalistetendusi. Helistasin kõigepealt Berliinis asuva kalmistu juhatajale ja siis Vanemuse teatri direktorile. Palusin tagasiteel teatri dekoratsioonide vedaval veoautol uksi mitte enne kinni plommida, kui ka kivist suur ja raske rist on kalmistult peale laetud. Nii toodigi Tobiase haul olnud rist üle mitme riigipiiri Kullamaale.

Kuidas arenes übermatmisega seotud sündmustik?

Rudolf Tobiase kojujõudmise puhul otsustasime Estonia kontserdisaalis 31. mail sümfooniaorkestri, kooride ja solistide osavõtul ette kanda R.Tobiase oratooriumi „Joonase lähetamine“. Kuigi olime varasemalt oratooriumi esmaettekandmise ettevalmistamisel tõsist meeskonnatööd teinud ja vaeva näinud, tuli sel korral suurvormile esinejate leidmisega tõsist vaeva näha. Varasem oratooriumi ettekanne ja selle tulemusel sündinud inimestevaheliste suhete ning nägemuste kokkusobitamine nõudis tõsist pingutust. Aga sellest jõuab rääkida tulevikus, tähtis oli, et kõik plaanitu siiski õnnestus ja ka teleülekanne kaudu said sellest osa väga paljud. Matusetalitus toimus Kullamaa kalmistul 7. juunil ja selle viis läbi hilisem EELK peapiiskop Jaan Kiivit.

Kaheksa aastat pärast Tobiase põrmu kojujõudmist algatasid ja aitasid sa kaasa oratooriumi

„Joonase lähetamine“ esitamisele Peterburis?

Jah, töötasin siis Eesti konsulina Peterburis. kui Neeme Järvi pärast 20-aastast vaheaega 23. aprillil 2000. a. seisis taas Peterburi Filharmoonia Suure kontserdisaali dirigendipuldis. Pärast kontserti tegin maestrole ettepaneku osaleda programmis „Eestlased Peterburis“ (projektid, kus tutvustatakse Eesti heliloojate muusikat). Nagu paljud Eesti vanema põlvkonna heliloojad ja muusikud, õppis ka Neeme Järvi 1955–1960 Leningradi Konservatooriumis. Maestro Järville mõte meeldis, ja nii saigi Tobiase oratooriumi esitamise osas esimene kokkulepe sõlmitud. Saime aru, et selle suure projekti läbiviimiseks on vaja leida koostööpartnereid Lähemas oli Peterburi 300. aastapäev ja linnavõimud palusid Peterburis resideerival diplomaatilisel korpusel teha ettepanekuid ja osaleda riigiti peagi saabuva juubeli ettevalmistamisel. Et meie jutujamamise juures viibis ka Peterburi Filharmoonia esindaja, sündiski kohe idee kanda oratoorium ette Peterburi Filharmoo-

nia sümfooniaorkestri ja Eesti kooride ühisettekandes. Teavitsin veel samal õhtul nii kultuuriministeriumi kui Eesti kontserdi juhtkonda meie algatusest ja palusin see lülitada tööplaan. Peterburi Filharmoonia saal ja orkester said kuupäevaliselt samuti ära broneeritud. Peagi selgus, et see oli ettenägelik ja mõistlik tegu, sest hiljem püüdis mitmete välisriikide muusikaorganisatsioonid, kes samuti soovisid Peterburi juubelipidustustel osaleda, meie broneeringut muuta või üle osta. Eestist olid kaks ja pool aastat hiljem toimunud esitusel laval Rahvusmeeskoor, Rahvusoooper Estonia koor, Läti segakoor „Latvia“, kes viimasel hetkel oli nõus asendama meie kammerkoori, Glinka Kapelli lastekoor, Peterburi Maria Teatri Noorte Akadeemia solistid ja oreliil Piret Aidulo. Dirigeeris Neeme Järvi. Ovatsioonid olid võimsad ega tahtnud lõppeda. Eesti Televisioonil on olemas ka ettekande salvestus. Järvi esmane sõnum peale kontserti kui kohtusime ja teda tänasin ning õnnitlesin oli: „Nii hästi pole see veel kuskil varem kõlanud!“.

Esimene oratooriumi „Joonase lähetamine“ terviklik ettekanne toimus 25. mail 1989 Tallinnas Estonia kontserdisaalis, kus osalesid ETV ja ER segakoor, Estonia ooperikoor, Filharmoonia kammerkoor, lastekoor „Ellerhein“, ERSO dirigent Peeter Lilje juhatusel. Solistid olid Raili Viljakainen, Urve Tauts, Janis Sprogis, Aleksander Poljakov ja Mati Palm, oreliil Ines Maidre. Laulva revolutsiooni aastatel algatud Tobiase suurprojekti ettevalmistused läksid algul üle kivide ja kändude, kuna puudus oli kõigest. Tänu missioonitundega inimestele ja meeskonnatööle ning õnnelikele kokkusattumustele/juhustele õnnestusid esmaettekanded ja samuti Põhjamaades planeeritud esinemised (project) läbi viia. Lisaks Tallinnas toimunule on suurteos kõlanud 1995. a. Göteborgis, Malmös, Stockholmis, Helsingis, 1998. a. Melbournis, 1999. a. Speyeris ja Nürnbergis, 2000. a. Kölnis, 2001. a. Pariisis ja 2003. a. Peterburis.

...

Suurteos läbi aegade

Muusikuna vaimustab mind see sünte, mida võib leida Tobiase oratooriumist. See on XIX sajandi lõpu Euroopa, mis haarab endaga kaasa ka Peterburi – kunagist idapoolset kultuuridominanti. Siia lisandub Eesti koloriit, mis läbib nii melodiat kui harmooniat. Kõik laieneb veelgi, kui lisandub saksakeelne tekst. Äkki kõlab protestantlik koraal. Aga helilooja on kõik niivõrd geniaalsel viisil kokku põiminud, et võib tajuda täieliku kooskõla. See on meie jaoks tõepoolest ime...

Tobias on oma ajastu laps. Tobiasel on oma helikeel, milles tunne ära eurooplase. Selles on kajastatud nii Peterburi kui Berliin. Tema oratooriumis on kajastatud Euroopa muusika spekter. Peab töötama selle nimel, et teos kogu Euroopa muusika avalikkuse ees saaks tuntuks ja armastatuks ning et see omandaks Euroopa muusikaliteratuuris kindla koha.

*Dirigent Leo Krämer
Päevaleht, 30. juuni 1992*

Slaavi Pärj 2023 18.–28. mai

SLAAVI PÄRG (Slavjanski Venok) on Eestis toimuv rahvusvaheline slaavi laulu- ja tantsupidu. Festivali korraldavad Vene Haridus- ja Heategevusühingute Liit ja Vene Kultuurikeskus. Esimesed kultuuripäevad korraldati 1937. ja järgnev toimus juba kaks aastat hiljem, 1939. aastal. Kultuuripäevade traditsioon taastati 1991. aastal, kui slaavi kirja- ja kultuuripäevade korraldajad pöördusid valitsuse poole abi saamiseks ja Eesti Vabariigi Kultuuriministeriumi kolleegiumi otsusega, vaatamata majanduslikult raskele olukorrale, see toetus ka eraldati. Tänavuse XVII laulu- ja tantsupeo programmi raames toimuvad loengud, kohtumised, kontserdid, avatakse mitmeid näitusi jpm.

EESTLASED PETERBURIS – Jakob Luts ja tema perekond

Peterburi Jaani koguduses oli 19. sajandi lõpul ja 20. sajandi algul üks tuntumaid peresid suur Lutsude perekond, kus oli normiks lugeda Postimeest ja osaleda kohalike eestlaste seltsielus. Lutsude perekonnas oli au sees muusika – isa Jakob oli noorena mänginud viiulit ja harmoonikat, emal oli ilus lauluhää. Kõik lapsed, välja arvatud üks tütar, õppisid konservatooriumis ja mängisid ühel või teisel, mõned koguni mitmel muusikariistal. Kodus korraldati sageli muusikaõhtuid.

Pereisa Jakob Luts oli sündinud 1852 Märjamaa kihelkonnas Kassti mõisa talupoja Hansu Lutsu peres. Kuna ta oli oma suures peres teadaolevalt neljas poeg, siis polnud tal erilist lootust kodukandis taluperemeheks saada. Nii siirdus ta täiskasvanuna õnne otsima keisririigi pealinna, kus Jaani koguduse pastoriks sai 1880. aastal Jakob Hurt ja 1881 krooniti keisririiks Aleksander III.

Peterburi jäämisel mängis olulist rolli tsaar Aleksander III ja hiljem ka Nikolai II ihuarst dr Gustav Hirsch (1828–1907), kes oli selles ametis järglane oma onule dr Philip Jakob Karell'ile (1806–1886). Hirsch oli pärit Kullamaalt, noor Jakob sai pärast soldatiameti lõppemist tema kutsariiks – ja teenis selles ametis kaua. Hetkel pole täpselt teada Jakobi ja tema abikaasa(de) elukäik ja surma- daatumid.

Mõningatel andmetel oli Jakobi esimene abikaasa Marie Luts (neiuna Jänes), kes suri noorelt, peatselt pärast oma kaksikutest laste sündi. Seejärel leidis Jakob endale abikaasaks

Tallinnas 1855 sündinud Annette Jäms'i (venekeelsetes dokumentides ka perekonnanimega Gems), kelle isa Mart oli pärit Kose kihelkonnast Alaverest ja ema Liso Lääne-Nigula kihelkonnast Orult.

On erinevaid andmeid selle kohta, kui suur Lutsude perekond täpselt oli. Kaasaegsete mälestuste kohaselt olevat perre sündinud kolm tütart ja neli poega. Alates 1885. aastast elas Lutsude pere Peterburis Aleksandri teatri väljak 2-16, nad olid aktiivsed Jaani koguduse liikmed.

Järgnevalt meenutame nelja last: kaksikud Karl Friedrich (1883–1942) ja Marta (1883–1958), poeg Voldemar (1888–1910) ja tütar Therese Karoline (1891–1976).

Karl Friedrich Luts (15.11.1883 Peterburis – 1942 Ussollagis) oli keemik ja haridustegelane, eesti põlevkivitööstuse rajaja. Ta õppis Peterburis Jaani kirikukoolis, seejärel 1896–1899 eraviisiliselt Keiserliku Tehnikakooli käsitöökoolis, 1905–1906 Peterburi Tehnoloogia Instituudis ja 1907–1912 Peterburi Üli-

Karl Luts (1883–1942)

koolis keemia erialal. Tudengipõlves oli ta Peterburi Eesti Üliõpilaste Seltsi juhatuses ja ka esimees. Ta töötas joonestajana Peterburi tehastes ning 1912–1918 kooliõpetajana ja psühhoneuroloogia instituudis assistendina. Luts oli üks eestvedajatest Peterburi Eesti keskkooli rajamisel 1918 ning lühikest aega selle juhataja.

Luts oli Eesti Ajutises Valitsuses nimetatud haridusministriks 28.11.1918–12.03.1919, kuid Venemaal vangistuses viibimise tõttu ei saanud faktiliselt ministri kohuseid täita. Detsembris 1919 vahetati vangistusest välja Eestisse ning alates 1920. aastast elas Kohtla-Järvel. Luts oli AS-i Eesti Esimene Põlevkivitööstus juhatusse liige, keemialabori ja õlivabriku juhatajana juhtis muuhulgas põlevkivitoodete arendust, toot-

mist ja ekspordi. Uuris põlevkivi keemilist koostist ja termilist lagundamist, põlevkiviõli omadusi ja praktilist kasutamist. Koos Paul Kogermanniga pani aluse eesti põlevkivikeemiale, juhtis kohalikku hariduselu, mängis kaevanduse puhkpilliorkestris trompetit, oli aktiivne harrastus-aednik ja kodukaunistaja. Abiellus 1929 Amanda Niilender / Nieländer'iga (1901–?), kes oli pärit Kudina vallast, õppis Tartus ja töötas hiljem Kohtla Järvel kooliõpetajana.

Kohtla-Järvel on Karl Lutsu nimeline tänav, seal (maja nr 4) asub tänaseni ka tema ilus kodumaja. Arreteeriti 26.06.1941 Tallinnas, suri vangistuses Venemaal Ussoljes.

Eero Raun
(järgneb)

Enam kui 150 aasta jooksul välja kujunenud laulupeo ja hilisema tantsupeo traditsiooni järgides, korraldatakse üldlaulu- ja tantsupidude vahelisel perioodil noorte laulu- ja tantsupidusid. See tagabki laulu- ja tantsupidude traditsiooni jätkumise. Korraldaja, Eesti Laulu- ja Tantsupeo Sihtasutus, koostöös erinevate ühiskondlike ühenduste ja seltsidega ning ametkondadega, seisab juba aastaid selle eest, et seda traditsiooni elavana hoida.

Tänavune, 13. noorte laulu- ja tantsupidu „Püha on maa“, toimub Tallinnas 30. juunist kuni 02. juulini. Laulupeo kunstiline juht on Pärt Uusberg, tantsupeo idee autor ja lavastaja Agne Kurrikoff-Herman ning rahvamuusikapeo juht on Juhan Uppin.

Väljaandja Peterburi Jaani Kiriku Fond

Täname abi ja toetuse eest SA Kodanikuühiskonna Sihtkapitali